

Wybrane osiągnięcia akademickiej chirurgii szczękowo-twarzowej i stomatologicznej na Górnym Śląsku w latach 1950–2006

Selected achievements of oral, maxillofacial
and dental surgery at Upper Silesia between 1950 and 2006

Norbert Prudel¹, Jan Rauch², Magdalena Prudel²

STRESZCZENIE

WSTĘP

Tradycje organizacji ochrony zdrowia na Górnym Śląsku sięgają XVIII stulecia. W porównaniu z innymi regionami Polski były one bogatsze i nowocześniejsze. Wiele z nich stało się podstawą organizacji ochrony zdrowia na tym terenie w latach 1922–1939 i po zakończeniu II wojny światowej w 1945 r. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie osiągnięć naukowych i leczniczych śląskich klinik chirurgii szczękowo-twarzowej oraz ich związku z wielkoprzemysłowym regionem górniczo-hutniczym i wpływu na rozwój chirurgii stomatologicznej.

OMÓWIENIE

Do opracowania artykułu zastosowano metodę historyczną, porównawczą i statystyczną. Podstawę źródłową stanowią głównie opracowania historyczne Śląskiej Akademii Medycznej, od 2007 r. Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, sprawozdania archiwalne z działalności klinik chirurgii szczękowo-twarzowej, artykuły publikowane przez kliniki w czasopiśmie naukowych oraz rozprawy doktorskie i habilitacyjne poświęcone omawianym jednostkom. Górnośląskie katedry i kliniki chirurgii szczękowo-twarzowej i stomatologicznej koncentrowały swoją działalność naukowo-badawczą i usługową na optymalizacji metod rozpoznawania i leczenia urazów. Wynikało to z lokalizacji klinik na specyficznym terenie przemysłowym, górniczo-hutniczym, który najczęściej dostarczał chorych po wypadkach w różnych gałęziach przemysłu. Fakt ten sprawił, że górnośląskie kliniki chirurgii szczękowo-twarzowej wyspecjalizowały się w dziedzinie traumatologii, osiągając przodującą pozycję w kraju.

PODSUMOWANIE

Działalność leczniczo-usługowa, a przede wszystkim naukowo-badawcza śląskich klinik stomatologicznych stanowi istotny wkład w dorobek nauk medycznych. Dowodzą tego m.in.: prace naukowe śląskich chirurgii

¹Wojewódzki Szpital Specjalistyczny nr 2 w Jastrzębiu Zdroju

²Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Specjalistyczna Przychodnia Stomatologiczna w Wadowicach

ADRES

DO KORESPONDENCJI:

Dr n. med. Jan Rauch
ul. Wojtyłów 16
34-100 Wadowice
tel. +48 33 823 39 56; +48 601 865 689
e-mail: jrauch@poczta.onet.pl

gów stomatologicznych prezentowane na międzynarodowych zjazdach naukowych i publikowane w czasopiśmie zagranicznych z IF.

SŁOWA KLUCZOWE

chirurgia szczękowo-twarzowa, chirurgia stomatologiczna, śląskie kliniki stomatologiczne

ABSTRACT**INTRODUCTION**

In Upper Silesia region the tradition of organized health protection goes back to the 18th century. In comparison with other regions, it was richer and more modern. It largely became the basis of the organization of health protection in this region in the years 1922-1939 and after the Second World War in 1945. The aim of this work is to present the accomplishments of the Silesian maxillofacial surgery clinics in the sphere of research and treatment, as well as to show their connection with the industrial region of mining and metallurgy and their influence upon the development of the dental surgery.

PRESENTATION

The following methods were used to prepare this work: historical, comparative and statistical. The source material consists mainly in historical elaborations of the Silesian Medical Academy (from 2007 Silesian University of Medicine), archival reports from the work of maxillofacial surgery clinics, articles published by the clinics in scientific journals as well as doctoral and postdoctoral theses dealing with these clinics. Upper Silesian clinics and faculties of maxillofacial and dental surgery were concentrated in their research and services upon optimization the methods of diagnosing and treating injuries. It resulted from the fact that the clinics were located in a specific industrial, mining and metallurgy region, where the patients most frequently underwent accidents in different branches of industry. Due to this, Upper Silesian clinics have specialized in traumatology, attaining the leading position in the country.

CONCLUSION

Medical service, but most particularly research and development activities of the Silesian dental clinics have provided a significant contribution to the whole of medical science. It is demonstrated by the research works by Silesian dental surgeons presented at international conferences and published in foreign journals with IF.

KEY WORDS:

maxillofacial surgery, dental surgery, Silesian dental clinics

**TRADYCJE OCHRONY ZDROWIA
NA GÓRNYM ŚLĄSKU**

Początki organizacji ochrony zdrowia na Górnym Śląsku datują się na drugą połowę XVIII stulecia. Trzeba tu wymienić przywilej Fryderyka II dla górników z 1769 r. oraz instrukcję w sprawie organizacji i prowadzenia kas brackich. W 1811 r. nastąpiło połączenie drobnych kas brackich w Główny Instytut Kas Brackich, obejmujący Górny i Dolny Śląsk.

W drugiej połowie XIX w. wyodrębniły się trzy instytucje realizujące ubezpieczenia górnicze: Górnośląska Spółka Bracka z siedzibą w Tarnowskich Górach, Dolnośląska Spółka Bracka z siedzibą w Wałbrzychu oraz Pszczyńskie Bractwo Górnicze z siedzibą w Pszczyńcu. Kolejną reformę śląskiego systemu ubezpieczeniowego stanowiły ustawy z 1911 i 1912 r., na nich też w znacznym stopniu oparł się system ubezpieczeń społecznych i kas brackich w la-

tach 1922–1939, po powrocie Górnego Śląska do Polski [9,16,18,38,39].

Poziom ochrony zdrowia na Górnym Śląsku był wówczas znacznie wyższy niż w innych regionach Polski. Decydowały o tym tradycje organizacyjno-prawne oraz pozytywny wpływ wyższych standardów ochrony zdrowia u sąsiadów – Czechów i Niemców. Śląskie władze państwowe i samorządowe starały się stopniowo likwidować rażące dysproporcje. W pierwszych latach niepodległości organizacja lecznictwa i ubezpieczeń w województwie śląskim opierała się na trzech ustawodawstwach: pruskim, Sejmu Śląskiego oraz ubezpieczeniowym Sejmu RP.

W dobrze funkcjonującym już systemie ochrony zdrowia ogromne zniszczenia spowodował okres okupacji hitlerowskiej. Większość lekarzy Polaków musiała uciekać przed Niemcami. Ci, którzy pozostali, zostali wywiezieni do obozów. Ich miejsce zajęli sprowadzeni z Rzeszy lekarze niemieccy, którzy w 1945 r. wycofali się wraz z armią niemiecką.

Konsekwencją wspomnianych zmian był dotkliwy brak lekarzy na Górnym Śląsku. Z danych statystycznych wynika, że w 1948 r. padało tu 3,2 lekarza medycyny oraz 0,73 lekarza dentystry na 10 tys. mieszkańców [29,33]. Z każdym rokiem jednak sytuacja kadrowa w ochronie zdrowia na Śląsku poprawiała się zarówno dzięki powrotom lekarzy, którzy 1939 roku opuścili ten region z obawy przed Niemcami, jak i dzięki osiedlaniu się lekarzy wysiedlanych z Wileńszczyzny i Lwowa.

**POWSTANIE ŚLĄSKIEJ AKADEMII MEDYCZNEJ
Z ODDZIAŁEM STOMATOLOGICZNYM –
ORGANIZACJA KATEDR I KLINIK CHIRURGII
SZCZĘKOWO-TWARZOWEJ I STOMATOLOGICZNEJ**

Wydarzeniem wielkiej wagi, które w sposób zasadniczy zmieniło sytuację ochrony zdrowia na Śląsku, było powołanie 20 marca 1948 r. Akademii Lekarskiej w Rokitnicy Bytomskiej (w 1950 r. uczelnię przemianowano na Śląską Akademię Medyczną – ŚAM, a w 2007 r. na Śląski Uniwersytet Medyczny – SUM). Od początku prowadzono w niej kształcenie na dwóch kierunkach: lekarskim w ramach Wydziału Lekarskiego oraz stomatologicznym w ramach Oddziału Stomatologicznego.

Organizatorem i pierwszym kierownikiem Oddziału Stomatologicznego, a jednocześnie prodziekanem Wydziału Lekarskiego był doc. dr hab. n. med. Mieczysław Jankowski, uczeń prof. Antoniego Cieszyńskiego, twórcy

lwowskiej szkoły stomatologicznej. W 1950 r. zaczęła funkcjonować zorganizowana przez prof. Jankowskiego I Katedra i Klinika Chirurgii Szczękowo-Twarzowej w Zabrze, profesor kierował nią do 1966 r. [12]. Dzięki staraniom prof. Jankowskiego, podjętym w związku z rosnącymi potrzebami dydaktycznymi i usługowymi w zakresie chirurgii szczękowo-twarzowej na terenie Katowic, w 1965 r. został uruchomiony pod jego kierunkiem Oddział Kliniczny Chirurgii Szczękowo-Twarzowej wraz z Poradnią Przykliniczną w Katowicach, zlokalizowany w Państwowym Szpitalu Klinicznym im. A. Mieleckiego przy ul. Francuskiej 20/24. Po przejściu prof. Jankowskiego na emeryturę w 1966 r., kierownictwo Katedry i Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej w Zabrze oraz Klinicznego Oddziału Katowickiego pełnił prof. Stefan Knapik (do 1981 r.). Od roku 1981 kierownictwo jednostki zabrzańskiej pełnili kolejno: prof. Bogna Pogorzelska-Stroncak (1982–1999) i prof. Tadeusz Cieślak (od września 1999) [12,15,31].

W 1981 r. Oddział Kliniczny Chirurgii Szczękowo-Twarzowej w Katowicach przekształcono w II Katedrę i Klinikę Chirurgii Szczękowo-Twarzową w Katowicach. Jej kierownictwo powierzono doc. Annie Cywińskiej-Jaworskiej, a po jej śmierci (1989 r.) prof. Helenie Łangowskiej-Adamczyk [19], następnie zaś prof. Janowi Drugaczowi (od 2003).

W październiku 1999 r. udało się uruchomić trzecią na Górnym Śląsku jednostkę akademicką zajmującą się chirurgią szczękowo-twarzową. Była to Katedra i Zakład Chirurgii Stomatologicznej w Bytomiu. Pomysłodawczynią rozważanej w zabrzańskim środowisku stomatologicznym od wielu lat nowatorskiej koncepcji strukturalnej i organizatorką katedry była prof. Bogna Pogorzelska-Stroncak, która początkowo pełniła funkcję kuratora naukowego nowej jednostki (1999–2001), a następnie (2002–2003) reprezentanta w sprawach naukowych. Od kwietnia 2004 r. kierownictwo Katedry i Zakładu Chirurgii Stomatologicznej w Bytomiu objął dr hab. Rafał Koszowski.

**NAJWAŻNIEJSZE OSIĄGNIĘCIA ŚLĄSKICH KLINIK
CHIRURGII SZCZĘKOWO-TWARZOWEJ I ZAKŁADU
CHIRURGII STOMATOLOGICZNEJ**

Śląskie kliniki chirurgii szczękowo-twarzowej łączy podobieństwo podstawowych celów i zadań w zakresie działalności leczniczo-usługowej, struktury organizacyjnej oraz szeroko pojęty obszar zainteresowań naukowo-ba-

dawczych. Różnice między nimi dotyczą przede wszystkim szczegółowych priorytetów badawczych, stosowanej metodologii naukowej i klinicznej oraz zakresu prowadzonej dydaktyki, a ponadto współpracy z różnymi instytucjami i środowiskami naukowymi. Z wymienionych względów osiągnięcia poszczególnych jednostek zostaną omówione oddzielnie.

I KATEDRA I KLINIKA CHIRURGII SZCZĘKOWO-TWARZOWEJ W ZABRZU

Duży odsetek urazów spowodowanych wypadkowością przemysłową (górnictwo, hutnictwo) i komunikacyjną w aglomeracji śląskiej wiąże się z obrażeniami wielomiejscowymi i wielonarządowymi, wymagającymi zintegrowanej i wielospecjalistycznej opieki medycznej. Działalność naukowo-badawcza oraz kliniczno-usługowa I Katedry i Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej w Zabrze od początku była ukierunkowana na takie potrzeby, zwłaszcza w zakresie traumatologii szczękowo-twarzowej, co spotkało się z dużym uznaniem społecznym i pozytywną oceną w piśmiennictwie fachowym.

W początkach lat sześćdziesiątych ub. wieku zabrzańska klinika interesowała się diagnostyką radiologiczną schorzeń kości szczęk i tkanek okołoszczękowych. W 1960 r. Bogna Pogorzelska-Stronczak prowadziła badania nad możliwością wprowadzenia do radiologii stomatologicznej kseroradiografii. Wyniki tych badań zaprezentowane w piśmiennictwie krajowym i zagranicznym, także stały się podstawą rozprawy doktorskiej wspomnianej autorki [31].

W latach siedemdziesiątych podjęto badania nad zastosowaniem tworzyw sztucznych do połączeń ustno-zatokowych i osteosyntezy odłamów żuchwy. Zapoczątkowano również chirurgiczne leczenie wrodzonych i nabytych zniekształceń szczęk i twarzy.

W kolejnym dziesięcioleciu zabrzańska klinika rozpoczęła opracowywanie własnych metod postępowania anestetycznego w chirurgicznym leczeniu dzieci, także dzieci specjalnej troski. Zapoczątkowała również długofalowe, o szerokim spektrum przedmiotowym badania nad wprowadzeniem do chirurgii stomatologicznej biomateriałów produkcji krajowej, a przede wszystkim materiałów węglowych, porowatej wrocławskiej ceramiki korundowej (stosowanej już w ortopedii i traumatologii) oraz hydroksyapatytów. Początkowo kompleksowe badania nad materiałami węglowymi prowadzono

na zwierzętach. Po uzyskaniu pozytywnych wyników badań histopatologicznych, histoenzymatycznych i biochemicznych na zwierzętach oraz zgody działającej w ŚAM Komisji Nadzoru nad Dokonywaniem Badań na Ludziach, materiały te zastosowano do leczenia klinicznego ludzi [35].

W ostatnich latach swojej działalności zabrzańska Klinika Chirurgii Szczękowo-Twarzowej zajmowała się m.in. [1,2,5,8,10,11,31,32,33,35,37]:

- leczeniem złamań jarzmowo-oczodołowych zmodyfikowanym aparatem Jankowskiego oraz złamań jarzmowo-oczodołowych i jarzmowo-szczękowo-oczodołowych z zastosowaniem repozycji otwartej i bezpośredniej osteosyntezy płytowej;
- oceną niektórych własności biologicznych kompozytu włókna-węglowego z polisulfonem, na podstawie badań doświadczalnych na królikach;
- gojeniem się wszczepów śródkostnych z prasowanej stali chromo-kobaltowo-molibdenowej i tytanu;
- zastosowaniem śrub bikortykałnych w chirurgii ortognatycznej;
- zastosowaniem żelu bogatopłytkowego jako biomateriału stymulującego procesy regeneracji i reperacji tkanek;
- zastosowaniem tytanowych elementów zespalających w leczeniu złamań środkowego piętra twarzy;
- właściwościami biologicznymi kompozytu otrzymanego z biodegradowalnego kopolimeru glikolidu z laktidem, wzmocnionego włóknami węglowymi;
- bioresorbowalnymi kompozytami kopolimeru z włóknem węglowym;
- chorobą Kimura;
- skrobiawicą podniebienia;
- szkliwiakami;
- biochemiczno-fizjologiczną aktywnością miazgi zębów.

Do znaczącego dorobku naukowo-badawczego i leczniczego zabrzańskiej Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej przyczyniły się m.in. szerokie kontakty i współpraca naukowa z instytucjami i ośrodkami naukowymi w Polsce i za granicą, w tym przede wszystkim z: Głównym Instytutem Górniczym w Katowicach (w zakresie urazów twarzoczaszki występujących w górnictwie), z Katedrą Ceramiki Specjalnej (w dziedzinie przydatności nici węglowych oraz płytek z kompozytu węgiel-węgiel do zespalania odłamów żuchwy) oraz z Katedrą Ce-

ramiki Ogniotrwałej, Szlachetnej i Technicznej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (w dziedzinie zastosowania hydroksyapatytu w chirurgii stomatologicznej), z Instytutem Metali Nieżelaznych (badania wytrzymałościowe materiałów stosowanych w chirurgii szczękowej), z Instytutem Metaloznawstwa Politechniki Śląskiej (ocena właściwości fizykochemicznych i biologicznych biomateriałów metalowych i węglowych) [31,35].

Pod koniec lat dziewięćdziesiątych ub. wieku klinika podjęła współpracę z kolejnymi ośrodkami: Katedrą Biomineralogii AGH w Krakowie, Katedrą Inżynierii Materiałowej Politechniki w Białymstoku, Katedrą Mechaniki Doświadczalnej i Biomechaniki Politechniki Krakowskiej, Katedrą i Zakładem Patomorfologii w Zabrze oraz klinikami chirurgii szczękowo-twarzowej w Warszawie, Poznaniu i Wrocławiu. Wiodącymi tematami badawczymi stały się: patomechanizm gojenia rany poekstrakcyjnej, biomateriały w chirurgii szczękowo-twarzowej, traumatologia szczękowo-twarzowa, stany zapalne w obrębie twarzy oraz diagnostyka i leczenie rzadkich przypadków klinicznych.

Oprócz działalności naukowej Klinika prowadziła wykłady i ćwiczenia z zakresu chirurgii szczękowo-twarzowej i stomatologicznej oraz radiologii stomatologicznej dla studentów III, IV i V roku stomatologii, a także propedeutyki stomatologii dla studentów VI roku medycyny. Prof. Cieślak prowadził też wykłady dla studentów V roku AGH w ramach zajęć z inżynierii biomateriałów nt. implantów w chirurgii szczękowo-twarzowej oraz z podstaw stomatologii dla lekarzy specjalizujących się w zakresie medycyny rodzinnej [35].

Na publikowany dorobek I Katedry i Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej składa się: do roku 1998 ponad 300 artykułów (w tym 32 w czasopismach zagranicznych), 5 monografii, 5 rozdziałów w monografiach, 8 skryptów i podręczników, zaś w latach 1998–2006 ogółem 241 opracowań, w tym 21 z IF o łącznej wartości 27.516 i 171 publikacji z punktacją MNiI o łącznej wartości 1054 [3,31]. Z dniem 1 stycznia 2008 r. z powodu warunków lokalowych Katedra Chirurgii Szczękowo-Twarzowej została zamknięta.

II KATEDRA I KLINIKA CHIRURGII SZCZĘKOWO-TWARZOWEJ W KATOWICACH

Profil działalności leczniczej, dydaktycznej i naukowo-badawczej katowickiego Oddzia-

łu Chirurgii Szczękowo-Twarzowej określony przez prof. Mieczysława Jankowskiego, kolejno poszerzali i aktualizowali jego następcy: prof. prof. Stefan Knapik, Anna Cywińska-Jaworska, Helena Łangowska-Adamczyk, a od 2003 r. Jan Drugacz.

Profesor Jankowski kładł nacisk na rozwój badań nad urazami twarzo-czaszki oraz zaburzeniami rozwojowymi szczęki i układu stomatognatycznego. Profesor Knapik natomiast ukierunkował pracę Oddziału, a następnie Katedry i Kliniki na urazy twarzo-czaszki spowodowane pracą w górnictwie. Jego istotną zasługą było zastosowanie w praktyce klinicznej na szeroką skalę, równoległe z krajami Europy Zachodniej, miniplatek, śrub metalowych i tytanowych oraz własnego pomysłu wszczepów śródkostnych wraz z instrumentarium. Warto dodać, iż produkcję wszczepów według pomysłu Knapika podjęła katowicka huta „Baildon” [15]. O międzynarodowej renomie prof. Knapika świadczy wybranie go prezydentem European Association for Maxillo-Facial Surgery (1976 elekt, 1978 prezydent) [34].

Następczyni prof. Knapika, doc. dr hab. Anna Cywińska-Jaworska, poszerzyła program działalności naukowej Kliniki o zagadnienia schorzeń zatok szczękowych. Jej przedwczesna śmierć przerwała rozwinięcie tego kierunku badań i leczenia. Prof. Łangowska-Adamczyk, która została kolejnym kierownikiem katowickiej Kliniki, rozbudowała jej profil naukowo-badawczy i leczniczy o własną metodę wprowadzenia zatrzymanych zębów do łuku zębowego, zastosowanie metalowych wszczepów śródkostnych, leczenie urazów kości części twarzowej czaszki u dzieci oraz leczenie zapalenia kości szczęk. Opracowano ponadto sposoby postępowania w leczeniu dzieci z niedorozwojem umysłowym [19].

W latach dziewięćdziesiątych ub. wieku działalność naukowo-badawcza i lecznicza kliniki katowickiej koncentrowała się głównie na takich zagadnieniach jak:

- a) schorzenia jamy ustnej (ostre ropne zębopochodne stany zapalne jamy ustnej, zmiany w obrębie jamy ustnej u chorych po allotransplantacji szpiku kostnego, szkliwiak szczęki; guz ziarnistokomórkowy) [25,27,36];
- b) leczenie ran i urazów (obrażenia części twarzowej czaszki, złamania wyrostków kłykciowych żuchwy, urazy czaszki a sprawność węchu i transportu śluzowo-rzęskowego, ocena poprawności leczenia złamań zu-

chwy na podstawie komputerowej analizy zdjęć pantomograficznych, epidemiologia obrażeń części twarzowej czaszki u sportowców [4,7,13,24, 28];

- c) fizjologia i morfologia jamy ustnej oraz wpływ środowiska i nikotyny na choroby jamy ustnej (występowanie ołowiu i kadmu w zębach mieszkańców terenów zurbanizowanych i rolniczych Polski i Iraku, zastosowanie ilorazów stężeń pierwiastków w ocenie ich metabolizmu w zębach osób narażonych środowiskowo, wpływ palenia tytoniu na występowanie kadmu i ołowiu w twardych tkankach zębów, wpływ wybranych czynników na poziom magnezu w zębach, wpływ zanieczyszczenia środowiska metalami ciężkimi na zawartość ołowiu i kadmu w korzeniach zębów stałych [20,21,22,23], *necrotizing sialometaplasia* w gruczołach ślinowych jamy ustnej) [30].

Warto przytoczyć tu badania nad zastosowaniem w chirurgii szczękowo-twarzowej stopów tytanowo-niklowych o właściwościach pamięci kształtu i supersprężystości, prowadzone od 1990 r. przez prof. Jana Drugacza i dr. Zdzisława Lekstona, przy współpracy z Instytutem Fizyki i Chemii Metali Uniwersytetu Śląskiego, które uwieńczyło opracowanie nowego sposobu leczenia żuchwy, a także 13 prac naukowych w czasopismach krajowych i zagranicznych oraz 3 patenty. Pełny opis nowej metody, przebiegu i wyników leczenia 72 chorych, opracowany przez Drugacza i Lekstona oraz pracowników Instytutu Fizyki i Chemii Metali Uniwersytetu Śląskiego, Zakładu Patomorfologii Śląskiej Akademii Medycznej, ukazał się w prestiżowym *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery* [6]. Metoda spotkała się z uznaniem m.in. Davida Altobelli z Harvard School of Dental Medicine, który zachęcił autorów do kontynuacji prac. Streszczenie artykułu zostało także zamieszczone w *Year Book of Otolaryngology* [6].

Wyniki omawianych badań przedstawiane były także w postaci referatów, plakatów i filmu na zjazdach naukowych, m.in.: International Conference on Martensitic Transformations ICOMAT '95 (Lozanna 1995, Thirt International Conference on Shape Memory and Superelastic Technologies: Engineering and Biomedical Application Pacific Grove (Kalifornia 2000) [26] oraz na Światowej Wystawie Nowości Naukowych w Brukseli w 1998 r., gdzie zostały wyróżnione Złotym

Medalem Wystawy i Medalem Burmistrza Brukseli.

W następnych latach Klinika Chirurgii Szczękowo-Twarzowej w Katowicach prowadziła badania nad zastosowaniem stopów tytanowo-niklowych o właściwościach pseudosprężystych i pamięci kształtu do wydłużania kości żuchwy we współpracy z Katedrą Mechaniki i Przeróbki Plastycznej Politechniki Śląskiej; Instytutem Fizyki i Chemii Metali Uniwersytetu Śląskiego; Kliniką Chirurgii Szczękowo-Twarzowej PAM w Szczecinie oraz Szpitalem Chirurgii Plastycznej w Polanicy Zdroju. Pozytywne wyniki badań doświadczalnych na zwierzętach przedstawiono na konferencjach w kraju i za granicą oraz opublikowano m.in. w *Materials Science and Engineering* [17]. Aktualnie prowadzone są badania nad nowym sposobem zespalania złamań wyrostków stawowych żuchwy przy użyciu klamer ze stopów TiNi o właściwościach supersprężystych z dojścia zewnątrzustnego.

Poważnym osiągnięciem organizacyjnym i naukowym Katedry jest jej współpraca naukowa z wieloma ośrodkami i instytucjami naukowymi, w tym z: Kliniką Chirurgii Szczękowo-Twarzowej AM w Gdańsku (doskonalenie metod leczenia urazowych złamań kości części twarzowej czaszki), Katedrą i Kliniką Neurochirurgii SUM (zwalczanie skutków urazowości w zakresie obrażeń twarzoczaszki), Katedrą i Zakładem Diagnostyki Izotopowej SUM (doskonalenie diagnostyki w chorobach tkanek miękkich), Bankiem Kostnym Woj. Stacji Krwiodawstwa w Katowicach (zastosowanie allogennych wszczepów tkanki kostnej gąbczastej do dużych ubytków pooperacyjnych kości szczęk), Katedrą i Kliniką Anestezjologii SUM (przeprowadzanie zabiegów operacyjnych przy zastosowaniu hemodylucji); I Kliniką Chorób Wewnętrznych SUM (badanie wpływu znieczulenia z noradrenaliną na chorych ze schorzeniami układu krążenia) [19,31].

Na publikowany dorobek naukowy II Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej do roku 1997 składa się: 179 publikacji, w tym 3 monografie, 4 rozdziały w podręcznikach, 161 artykułów, 4 patenty, 7 wzorów użytkowych i projektów wynalazczych [19]. W dziesięcioleciu 1998–2007 katowicka Klinika opublikowała ogółem 335 pozycji, w tym z IF 62, z punktacją MNiI 238 pozycji. Łącznie uzyskano 131.195 punktów IF i 1838 punktów MNiI [3].

**KATEDRA I ZAKŁAD CHIRURGII
STOMATOLOGICZNEJ W BYTOMIU**

Jednostka powstała w październiku 1999 r. na bazie Poradni Chirurgii Stomatologicznej i Implantologii w Bytomiu (pl. Akademicki 17) oraz Poradni Chirurgii Stomatologicznej w Zabrze (pl. Traugutta 2). Obie poradnie działały w ramach Specjalistycznej Lecznicy Stomatologicznej ŚAM, przekształconej w 2007 r. w Akademickie Centrum Stomatologii Sp. z o.o. Działalność lecznicza w poradniach, na bazie których funkcjonuje katedra, obejmuje pełny zakres zabiegów chirurgii stomatologicznej, jak również współczesne metody diagnostyki i leczenia implantologicznego.

Katedra w Bytomiu jest siedzibą konsultanta wojewódzkiego w zakresie chirurgii stomatologicznej (dr hab. Rafał Koszowski) oraz wchodzącego w skład Europejskiej Federacji Towarzystw Implantologicznych (EDI) Górnośląskiego Oddziału Regionalnego Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Implantologii Stomatologicznej (OSIS) (przewodniczący dr hab. Rafał Koszowski).

Działalność naukowa Katedry i Zakładu Chirurgii Stomatologicznej w Bytomiu dotyczy współczesnych metod diagnostyki obrazowej w chirurgii stomatologicznej i implantologii, ze szczególnym uwzględnieniem komputerowej analizy obrazów radiologicznych i planowania leczenia chirurgicznego, endoskopowego leczenia zębopochodnych schorzeń zatok szczękowych, autotransplantacji zębów, zastosowania biomateriałów w chirurgii stomatologicznej i implantologii, zabiegów kriochirurgicznych w obrębie jamy ustnej, wykorzystania implantów śródkostnych jako zakotwienia w leczeniu ortodontycznym, stosowania zabiegów magnetolaserostymulacji w chirurgii stomatologicznej oraz niektórych genetycznych uwarunkowań gojenia ubytków kostnych poddanych zabiegom regeneracyjnym.

Szczególne miejsce wśród zainteresowań naukowych Katedry zajmuje implantologia stomatologiczna, a zwłaszcza chirurgiczne zabiegi rekonstrukcyjne (augmentacyjne) pozwalające odtworzyć utracone podłoże kostne (podnoszenie dna zatoki szczękowej metodą otwartą i zamkniętą, autogenne przeszczepy kostne, osteogeneza dystrakcyjna, pionowe i poziome rozszczepienie wyrostków zębodołowych, sterowana regeneracja kości). Ważnym osiągnięciem bytomskiej katedry jest pierwsza w Polsce dystrakcja części zębodołowej żuchwy, umożliwiająca późniejsze leczenie

implantologiczne. Specjalnością jednostki są zabiegi rekonstrukcyjne, pozwalające na leczenie implantologiczne w trudnych warunkach anatomicznych, zwłaszcza z uwzględnieniem komputerowego planowania i nawigacji tych zabiegów oraz wykorzystanie ultradźwiękowej techniki cięcia kości.

Wraz z Oddziałem Klinicznym Chorób Wewnętrznych Angiologii i Medycyny Fizykalnej Katedry Chorób Wewnętrznych SUM w Bytomiu prowadzone są badania nad wykorzystaniem terapii i diagnostyki fotodynamicznej (PDT, PDD) w niektórych schorzeniach błony śluzowej jamy ustnej.

Działalność naukowa Katedry i Zakładu Chirurgii Stomatologicznej w Bytomiu zaowocowała 240 opracowaniami naukowymi, publikowanymi w recenzowanych czasopismach naukowych (także z listy filadelfijskiej) oraz doniesieniami prezentowanymi na zjazdach i sympozjach zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Pracownicy naukowcy katedry dokonali również przekładu z języka angielskiego podręcznika L.J. Paterson, E. Ellis, J.R., Hupp, M.R. Tucker pt. *Oral and Maxillofacial Surgery* (red. naukowa tłumaczenia prof. dr hab. Bogna Pogorzelska-Stronczak).

Ważnym obszarem działalności bytomskiej katedry jest dydaktyka. Realizowane są tutaj zajęcia z zakresu chirurgii stomatologicznej dla studentów III, IV i V roku kierunku lekarsko-dentystycznego, blok zajęć dla studentów V roku z radiologii stomatologicznej (w ramach chirurgii stomatologicznej i implantologii). Katedra posiada akredytację na prowadzenie specjalizacji z zakresu chirurgii stomatologicznej. Prowadzi również staże cząstkowe z chirurgii stomatologicznej dla lekarzy dentystów specjalizujących się w ramach ortodontji, stomatologii wieku rozwojowego, protetyki stomatologicznej, stomatologii zachowawczej i peridontologii.

KSZTAŁCENIE MŁODYCH KADR

Śląskie kliniki chirurgii szczękowo-twarzowej wniosły istotny wkład w rozwój młodej kadry naukowej, kontynuującej i rozwijającej działalność naukowo-badawczą i leczniczą, wprowadzającej do praktyki leczniczej najnowsze odkrycia i osiągnięcia w dziedzinie chirurgii szczękowo-twarzowej i stomatologicznej. Z tego zakresu przeprowadzono na Śląsku w omawianym okresie (1950–2006) ogółem 104 przewody doktorskie i 7 habilitacyjnych (S. Knapik, B. Pogorzelska-Stronczak, A. Cywińska-Jaworska,

H. Łangowska-Adamczyk, T. Cieślak, J. Drugacz, R. Koszowski) [14,19,31]. Górnośląskie katedry chirurgii szczękowo-twarzowej i stomatologicznej są też istotnym ogniwem szkolenia podyplomowego, prowadząc staże podyplomowe i przedspecjalizacyjne dla stomatologów i lekarzy ubiegających się o specjalizację ze stomatologii ogólnej oraz podyplomowe kursy dokształcające w ramach doskonalenia zawodowego lekarzy stomatologów, laryngologów i pielęgniarów.

AKTYWNOŚĆ NA FORUM OGÓLNOPOLSKIM

Niekwestionowanym osiągnięciem śląskich klinik jest ich wkład w działalność towarzystw naukowych: stomatologicznego i chirurgii szczękowo-twarzowej. Kliniki te organizowały lub współorganizowały konferencje, kongresy, zjazdy naukowe o charakterze regionalnym, ogólnopolskim lub europejskim, poświęcone aktualnym problemom naukowo-leczniczym, znaczącym momentom w rozwoju stomatologii czy zasłużonym badaczom w tej dziedzinie. Można tu wymienić zjazdy Pol. Tow. Stomatologicznego: VII Ogólnopolski Zjazd Chirurgii Stomatologicznej (Katowice 1963), X Ogólnopolski Zjazd Śląskiej Chirurgii Stomatologicznej z udziałem gości zagranicznych (Katowice 1971) poświęcony pamięci prof. A. Cieszyńskiego w 30 rocznicę jego śmierci, V Kongres Stomatologów Polskich (Katowice 1977), V

Kongres Europejskiego Towarzystwa Chirurgii Szczękowo-Twarzowej (Warszawa 1980) oraz XVIII Kongres Chirurgii Szczękowo-Twarzowej i Stomatologicznej w Ustroniu.

PODSUMOWANIE

Działalność leczniczo-usługowa i naukowo-badawcza górnośląskich katedr i klinik chirurgii szczękowo-twarzowej koncentrowała się głównie na traumatologii i optymalizacji metod rozpoznawania i leczenia urazów. Wynikało to z ich lokalizacji na specyficznym terenie Śląska, który najczęściej dostarczał chorych po wypadkach w różnych gałęziach przemysłu. Inne akademickie ośrodki stomatologiczne kładły nacisk na onkologię i chirurgię rekonstrukcyjną.

Wypracowano tu wiele własnych metod diagnostyczno-terapeutycznych i naukowo-badawczych, które zostały wdrożone do leczenia stomatologicznego (m.in. osteosynteza ćwiekami śródkostnymi i płytkami z kompozytu węgiel-węgiel, zastosowanie kseroradiografii w diagnostyce, wprowadzenie do chirurgii tworzyw sztucznych, stopów tytanowo-niklowych o właściwościach pamięci kształtu i supersprężystości)

Autorzy artykułu uprzejmie dziękują prof. prof. Bognie Pogorzelskiej-Stronczak i Janowi Drugaczowi oraz dr. hab. Rafałowi Koszowskiemu za pomoc w gromadzeniu materiałów dotyczących działalności oraz najnowszych osiągnięć omawianych katedr.

PIŚMIENNICTWO

- Adwent M., Cieślak M., Sabat D. i wsp. Roczna ocena in vivo wszczepów wykonanych z kopolimeru laktyd/glikolid. *Inż. Biomater.* 2007; 10: 9–12.
- Bajor G., Adwent M., Cieślak-Bielecka A. i wsp. Bioresorbowalne kompozyty kopolimeru z włóknem węglowym. *Prz. Lek.* 2004; 61: 3–6.
- Biblioteka Główna Śląskiego Uniwersytetu Medycznego: Bibliografia i bibliometria, <http://www.sum.edu.pl/page.php?28>.
- Borgiel-Marek H., Drugacz J., Marek B., Jędrusik-Pawłowska M., Głogowska-Szeląg J., Witalińska-Łabuzek J. Odległa ocena wyników leczenia złamań wyrostków kłykciowych żuchwy. *Ortop. Trauma. Rehab.* 2005; 4: 425–432.
- Cieślak T. Chirurgia szczękowo-twarzowa wczoraj, dzisiaj, perspektywy rozwoju. *Inż. Biomater.* 2001; 15–16: 27–29.
- Drugacz J., Lekston Z., Morawiec H., Januszewski K. Use of TiNiCo Shape-Memory Clamps In the Surgical Treatment of Mandibular Fractures. *J. Oral. Maxillofac. Surg.* 1995; 53: 665–671.
- Drugacz J., Sporysz P., Borgiel-Marek H., Niedzielska I. Obrażenia części twarzowej czaszki w latach 1980–2000 w materiale Poradni Chirurgii Stomatologicznej Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego w Jastrzębiu. *Mag. Stomatol.* 2005; 15: 24–28.
- Dziadek H., Cieślak T. Leczenie złamań jarzmowo-oczodołowych i jarzmowo-szczękowo-oczodołowych z zastosowaniem repozycji otwartej i bezpośredniej osteosyntezy płytkowej. *Wiad. Lek.* 2005; 58: 270–274.
- Fertacz S. Lecznictwo i opieka społeczna. W: *Województwo Śląskie (1922–1939). Zarys monograficzny.* Red. F. Serafin. Katowice 1996.
- Habelak M., Pele R. Leczenie złamań jarzmowo-oczodołowych zmodyfikowa-
- nym aparatem szkieletowym Jankowskiego. *Czas. Stomatol.* 1999; 52(9): 609–613.
- Herman J., Cieślak T. Zastosowanie śrub bikortykałnych w chirurgii ortognatycznej. *Inż. Biomater.* 2003; 6: 115–117.
- Jankowski M. Katedra i Klinika Chirurgii Stomatologicznej. W: *Dziesięciolecie Śląskiej Akademii Medycznej.* Red. K. Gibiński, PWN – Oddział w Krakowie, Zabrze 1958; 197–206.
- Jędrusik-Pawłowska M., Drugacz J., Lausza A., Wróbel Z. Ocena poprawności leczenia złamań żuchwy na podstawie komputerowej analizy zdjęć pantomograficznych. *Czas. Stomatol.* 2006; 59: 578–586.
- Jubileuszowy katalog rozpraw doktorskich i habilitacyjnych wykonanych w Śląskiej Akademii Medycznej. 1948–1998. T. 1 Doktoraty, T. 2 Habilitacje. Katowice ŚAM 1998.
- Knapik S. Klinika Chirurgii Szczękowo-Twarzowej. W: *Śląska Akademia Medy-*

- czna 1948–1973. Katowice ŚAM 1973, 143–147.
16. Kwiecień A., Puzio A. Lecznictwo na Górnym Śląsku pod zaborem pruskim do 1918 r. Arch. Hist. Fil. Med. 2002; 65: 23–26.
17. Lekston Z., Drugacz J., Morawiec H. Application of superelastic NiTi wires for mandibular distraction. Materials Science and Engineering 2004, A 878, 537–541.
18. Lis M. Górny Śląsk. Kształtowanie się regionu na przestrzeni dziejów. W: Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska. Red. A. Puzio. T. 1 (A–Z). Katowice ŚAM 1993, 19–21.
19. Łangowska-Adamczyk H. II Katedra i Klinika Chirurgii Szczękowo-Twarzowej. W: Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska. Red. A. Puzio. T. 3 Monograficzny. Katowice ŚAM 1997, 576–579.
20. Malara P., Drugacz J., Wituła A. Palenie papierosów wśród pacjentów z nowotworami jamy ustnej i szczęki. Prz. Lek. 2004; 61: 1040–1042.
21. Malara P., Hussam Albeslabi, Drugacz J. i wsp. Występowanie ołowiu i kadmu w zębach mieszkańców terenów zurbanizowanych i rolniczych Polski i Iraku. Roczn. Państw. Zak. Hig. 2003, 54, supl.: Ogólnopolska Konferencja Naukowa – Chemiczne zanieczyszczenia środowiska: szacowanie ryzyka. Pułtusk 8–9.05.2003, 98–100.
22. Malara P., Kwapuliński J., Drugacz J. Wpływ wybranych czynników na występowanie magnezu w zębach. J. Elem. 2004; 9(3): 405–411.
23. Malara P., Łangowska-Adamczyk H., Kwapuliński J., Malara B. Wpływ palenia tytoniu na występowanie kadmu i ołowiu w twardych tkankach zębów. Czas. Stomatol. 2004; 57: 118–124.
24. Mazurek M., Mazur-Psonka L., Drugacz J., Krajewski-Siuda K. Epidemiologia obrażeń części twarzowej czaszki u sportowców. Wiad. Lek. 2006; 59: 199–202.
25. Mazur-Psonka L., Wziątek-Kuczmik D., Pająk J., Drugacz J., Mazur-M. Guz ziarnistokomórkowy. Chir. Pol. 2005; 7: 53–58.
26. Morawiec H., Drugacz J., Lekston Z., Januszewski K. He Use of Shape Memory Clamps In Fixation of Mandibular Fractures. Proceedings of the Third International Conference on Shape Memory and Superelastic Technologies. Engineering and Biomedical Application Pacific Grove, California USA, SMST – 2001, 569–575.
27. Niedzielska I., Pająk J., Łangowska-Adamczyk H. i wsp. Szkliviak szczęki. Czas. Stomatol. 2004; 57: 255–260.
28. Niedzielska I., Wróbel K., Wziątek W., Drugacz J., Borgiel-Marek H. Wpływ urazu szczęki na sprawność węchu i transportu śluzowo-rzęskowego. W: 5 Kongres Polskiego Towarzystwa Chirurgii Jamy Ustnej i Chirurgii Szczękowo-Twarzowej – Postępy w chirurgii szczękowo-twarzowej. Lublin 19–21.05.2005, 302–303.
29. Ochrona zdrowia w województwie śląskim. Wydział Zdrowia Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach. Katowice 1975; 2: 126.
30. Pająk J., Niedzielska I., Łangowska-Adamczyk H., Zielińska-Pająk E., Borgiel-Marek H., Mazur M. Necrotizing sialometaplasia w gruczołach jamy ustnej – częsta przyczyna błędów diagnostycznych. Czas. Stomatol. 2002; 55: 579–585.
31. Pogorzelska-Stroncak B. I Katedra i Klinika Chirurgii Szczękowo-Twarzowej. W: Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska. Red. A. Puzio. T. 3 Monograficzny. Katowice ŚAM 1997, 554–560.
32. Pogorzelska-Stroncak B., Koszowski R. Zaburzenia czynnościowe narządu żucia: zarys, epidemiologia, symptomatologia i klasyfikacja. W: Terapia przy użyciu szyn okluzyjnych. Red. T. Maślankiewicz. Wyd. 1 polskie, Wrocław, Urban & Partner 1999, 51–68.
33. Prudel N., Kaszuba M., Puzio A. Lecznictwo dentystryczne w województwie śląskim w latach 1922–1939. Czas. Stom. 2003; 56: 560–569.
34. Puzio A. Knapik Stefan (1922–1985). W: Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska. Red. A. Puzio. T. 1 (A–Z). Katowice ŚAM 1993, 145–146.
35. Skrok-Wolska B. Analiza działalności I Katedry i Kliniki Chirurgii Szczękowo-Twarzowej w Zabrze i jej wpływ na rozwój chirurgii stomatologicznej i szczękowo-twarzowej. Rozprawa doktorska (promotor T. Cieślík). Katowice 2005.
36. Sobczyńska A., Wojnar J., Drugacz J., Hołowiecki J. Zmiany w obrębie jamy ustnej u chorych po allotransplantacji szpiku kostnego. Czas. Stomatol. 2003; 56: 754–759.
37. Szczurek Z., Cieślík T., Pogorzelska-Stroncak B., Sabat D., Koszowski R. Ocena niektórych własności biologicznych kompozytu włókna-węglowego z polisulfonem na podstawie badań doświadczalnych na królikach. Inż. Biomater. 1998; 1: 21–27.
38. Wanatowicz M. Rys historyczny lecznictwa na Śląsku w XIX i XX w. W: Słownik medycyny i farmacji Górnego Śląska. Red. A. Puzio. T. 2 Biograficzny (A–Z). Katowice, ŚAM 1995, 9.
39. Woźnikiewicz Z. Ustawodawstwo śląskie o ubezpieczeniu społecznym. Katowice 1938.

